

Beszámoló a 62207. számú OTKA-pályázat kutatási eredményeiről

A „Helynévtörténeti vizsgálatok az ómagyar korból” c. OTKA-pályázat **kettős célkitűzést** igyekezett megvalósítani: folytatni kívántuk egyrészt a már korábban megindított szótársorozataink munkálatait, illetőleg a program résztvevői e témakörhöz kapcsolódóan elméleti munkák (elsősorban monográfiák, tanulmányok) megjelentetésére is vállalkoztak.

1. Adatfeltárás

A *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból* (HA.) c. sorozatnak a pályázat futamidejét megelőzően két kötete jelent meg (1. Abaúj–Csongrád vármegye. Debrecen, 1997; 2. Doboka–Győr vármegye. Debrecen, 1999). E szótár szorosan kötődik Györffy György történeti földrajzához, mivel az abból csak rendkívül fáradságos és időigényes munkával előkereshető mikrotoponimákat (határneveket) adja közre szótári formában, megyék szerinti elrendezésben. A történeti földrajz szempontjait is figyelembe véve e munkát gazdag névtérképek és a nyelvtörténetet szolgáló többféle mutató egészíti ki. A jelen pályázat keretében kiadásra tervezett szótár Györffy munkájának harmadik kötetét dolgozza fel, azaz 10 vármegye (Heves–Küküllő) anyagát adja közre. A HA. 3. nyomdai előkészítése lezárult, megjelentetése 2010-ben várható. A program futamideje alatt (a munkatervben vállalt feladatokhoz képest többletmunkaként) adatbázisban rögzítettük továbbá a 8 megye (Liptó–Pilis) mikrotoponimáit magában foglaló HA. 4. anyagát is, és a kötet szócikkeinek előszerkesztése ugyancsak befejeződött.

A kutatási program központi feladatának tekintettük a *Korai magyar helynévszótár* (KMHsz.) második kötetének elkészítését. E helynévtörténeti szótár arra vállalkozik, hogy a korai ómagyar korból (1350 előttről) a különböző típusú forrásokban fennmaradt helynevek és más helyjelölő elemek lehető legnagyobb teljességét bekapcsolja a magyar helynévtörténeti kutatásokba. A szótár munkálatainak bázisa itt is Györffy munkája, ám a szótár nem korlátozódik az általa közzétett anyag szótári formában való megjelenítésére. Gyűjtését időben is kiegészítettük (1350-ig), valamint figyelembe vettük a jelentős számú újabb forrásközlések anyagait is. A szótár felépítése a közszói jellegű nyelvtörténeti szótárak szerkesztési elveit követi, azaz legközvetlenebbül a név- és nyelvtörténeti kutatásokat szolgálja. A névcikkek nemcsak a régi helyneveket mutatják be közvetlenül, hanem a bennük előforduló lexémákat is könnyen visszakereshetővé teszik. A KMHsz. 2005-ben megjelent első kötete 15 vármegye (Abaúj–Csongrád) teljes névanyagát tartalmazza (nem megyénként, hanem betűrendes elrendezésben). A kutatási programban feladatul vállalt második kötet 11 vármegye (Doboka–Keve) névkincsét dolgozza föl az első kötettel nagyjából azonos terje-

delemben. A KMHsz. 2. nyomdai előkészítése ugyancsak lezárult, megjelenése 2010-ben esedékes.

A szótársorozatokhoz is szorosan kapcsolódva a jelenlegi kutatási időszak egyik legfontosabb fejlesztésnek tartottuk a *térinformatikai adatbázis* kialakítását, amelynek alapjait már az elmúlt pályázati időszakban megteremtettük. Az azonos alapelvek és szempontok szerint elkészített adatbázisok információi e program segítségével közvetlenül is megjeleníthetők térképen is, ami megítélésünk szerint a név- és szóföldrajzi kutatások terén igen jelentős módszertani újítást hozhat.

2. Elméleti munkák

A kutatási program valamennyi résztvevője tevékeny munkát végzett e téren is. Az elkészült nagyobb terjedelmű munkák többnyire fokozatszerző céllal is íródtak, ám mivel ezek más oldalról egységes koncepcióba szerveződnek elméleti alapjaikat és módszereiket tekintve, továbbá témájukat illetően is, megjelentetésük „A Magyar Névarchívum Kiadványai” c. sorozat darabjaiként mindenképpen indokolt.

A pályázati időszakban az említett sorozat tagjaként jelentettük meg Ráczi Anita „A régi Bihar vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára” c. munkáját (2007), valamint Tóth Valéria „Településnevek változástipológiája” c. monográfiáját (2008), amellyel a szerző sikeresen habilitált. Közvetlen megjelenés előtt áll Hoffmann Istvánnak a Tihanyi alapítólevél helynévi szövegeiről írott munkája (A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás), amely akadémiai doktori értekezésének egyik részét képezte. Ugyancsak 2010-ben jelenik meg Póczos Rita doktori értekezésének könyv változata „Nyelvi érintkezés a helynévrendszerekben” címmel. A pályázat időszakában további fontos elméleti munkák is megalapozódtak: Póczos Rita mellett megvédte doktori értekezését Reszegi Katalin (Hegynevek a középkori Magyarországon) és Győrffy Erzsébet (Folyóvíznevek a korai ómagyar korban) is. Mindkettejük disszertációját „A Magyar Névarchívum Kiadványai” sorozatban monográfiaként is meg kívánjuk jelentetni (szándékaink szerint szintén 2010-ben).

2004-ben tanulmánysorozatot indítottunk útjára *Helynévtörténeti Tanulmányok* címmel. E sorozatot a pályázati időszakban további 4 kötetrel folytattuk: a HT 2. 2006-ban, a HT 3. 2008-ban, a HT 4. 2009-ben látott napvilágot, a HT 5. pedig közvetlenül megjelenés előtt áll. (A sorozatot a rendszeres megjelenés és a lektorálás kritériumainak való megfeleléssel folyóirattá alakítottuk.)

A helynévtörténeti kutatások előmozdítása érdekében e témakörből a pályázat minden évében *helynévtörténeti szemináriumot* szerveztünk hazai és határon túli kutatók számára (I–IV. Helynévtörténeti szeminárium, közülük az első három tanácskozásnak Síkfőkúton a DE kutatóháza, a negyediknek pedig — az inter-

diszciplináris jelleget is hangsúlyozandó — a Vasvári Helytörténeti Múzeum adott otthont). A tanácskozások anyagát a „Helynévtörténeti Tanulmányok” sorozat köteteiként lektorált tanulmányok formájában közre is adtuk.

A fentiek mellett a kutatócsoport tagjai természetesen *tanulmányaikkal* folyamatosan jelen voltak az *országos és nemzetközi fórumokon*: folyóiratokban, konferenciákon egyaránt. A kutatási program résztvevői a fentebb részletezett könyvek mellett 60 tanulmányt jelentettek meg a pályázat futamideje alatt; valamennyien részt vettek a 2006-ban Debrecenben megrendezett Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson, illetve a 2007-ben Balatonszárszóra összehívott VI. Magyar Névtudományi Konferencián. A kutatócsoport két tagja emellett 2008-ban a Nemzetközi Névtudományi Kongresszuson, Torontóban ugyancsak előadással szerepelt.

3. Kutatási háttér

A kutatások belső személyi feltételeinek optimális volta mellett hangsúlyozni kell a kutatási program nagyfokú nyitottságát: egyrészt a debreceni egyetemen belül a legkiválóbb hallgatók és a doktoranduszok bevonását a munkába mindig is nagyon fontosnak tartottuk és tartjuk a továbbiakban is, másrészt szorgalmazzuk a más kutatóhelyekkel való együttműködést is. E célból is hoztuk létre a fent említett fórumot, az évente megrendezendő helynévtörténeti szemináriumot. Ez a kezdeményezés nem előzmények nélküli, mivel az ELTE és a Kolozsvári egyetem doktori programjával e témakört is illetően már több tudományos találkozót szerveztünk. Megítélésünk szerint az efféle műhelytalálkozók a további eredményes és akár más kutatóműhelyekkel közösen folytatott munkának is alapvető feltételei.

Debrecen, 2010. február 13.

Hoffmann István
témavezető